

PRESENTACIÓ DEL *NOMENCLÀTOR OFICIAL DE TOPONÍMIA MAJOR DE CATALUNYA*

Joan Anton RABELLA
Oficina d'Onomàstica (IEC)

El 29 d'octubre de 2003 es va fer a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans la presentació del *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya*, que és la culminació del projecte sorgit de l'encàrrec que el Parlament de Catalunya (Resolució 563/V, de 7 de maig de 1998), a proposta de la Comissió de Política Cultural, va fer al Govern de la Generalitat de Catalunya perquè portés a terme l'elaboració d'un nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya amb la col·laboració de l'Institut d'Estudis Catalans.

Aquesta presentació va ser presidida pel president de l'IEC, Josep Laporte, i pels consellers, en aquell moment, de Cultura, Jordi Vilajoana, i de Política Territorial i Obres Públiques, Felip Puig, i hi va intervenir l'aleshores president de la Comissió de Toponímia de Catalunya i director general de Política Lingüística, Jordi Roigé.

Aquest nomenclàtor havia de comprendre, a més dels topònims de caràcter territorial (comarques, parcs naturals), els noms principals dels nuclis de població (municipis i veïnats), dels elements arquitectònics singulars de caràcter monumental (per exemple, *monestir de Poblet*, *castell de Requesens*), dels orònims (per exemple, *el Montsec*, *serra de Prades*), dels hidrònims (per exemple, *el Segre*, *la Muga*) i de les vies de comunicació bàsiques (per exemple, *túnel del Cadí*, *aeroport de Barcelona*).

ANTECEDENTS

Des d'un punt de vista històric, hi ha un antecedent en la tasca d'oficialització de la toponímia: la llista dels noms de municipis de Catalunya que la Generalitat de Catalunya encarregà per decret del 20 d'abril de 1931 i que la Secció Filològica encomanà de realitzar a una ponència formada per Pompeu Fabra, Josep M. de Casacuberta, que era el director de l'Oficina de Toponímia i Onomàstica (creada l'any 1921), i Joan Coromines, que col·laborà en aquesta oficina.

En aquell moment històric i a mesura que fou legalment possible, els municipis que presentaven incorreccions lingüístiques en la seva denominació, per regla general, van resoldre aquestes diferències; recordem en aquest sentit els canvis de *Villanueva y Geltrú* per *Vilanova i la Geltrú*, *San Quirico de Besora* per *Sant Quirze de Besora* o *Bañolas* per *Banyoles*. Tanmateix, alguns municipis no van consentir d'efectuar-hi cap correcció en aquest sentit ni en aquell

període ni modernament, de manera que avui encara presentaven en la seva denominació formes incorrectes, com *Torrelavit* per *Terrassola* i *Lavit*, *Barà* per *Berà*, *Lladó* per *Lledó*, etc.

OBJECTIU

Amb la finalitat d'esmenar oficialment aquestes formes incorrectes i també amb la voluntat de comptar amb una eina per difondre la toponímia catalana correcta, es va fer la proposta d'elaboració d'un nomenclàtor oficial. En aquest cas, el compliment estricte de la resolució del Parlament hauria comprès un nombre aproximat de 5.000 topònims, però des de la Conselleria de Política Territorial i Obres Públiques es va considerar que les necessitats socials modernes, com són la cartografia oficial i privada, les obres de referència, guies de viatges i de navegació, llibres de text i altres obres similars, i també la retolació, requereixen un reconeixement oficial de la toponímia normativa més enllà de les denominacions estrictes dels municipis i de les entitats menors reconegudes.

Per a respondre a aquestes necessitats, la Comissió creada per a portar a terme aquesta obra va decidir d'ampliar-la, de manera que el *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya* inclogués finalment gairebé 40.000 topònims, i es va fixar d'entrada com a termini de realització el mes de maig de l'any 2000, termini que s'ha anat ampliant com a conseqüència del major abast de l'obra realitzada finalment. Aquesta toponímia s'ha de considerar oficial des del moment de la seva publicació, per la qual cosa el Govern a partir d'aquest moment ha emprès i ha de continuar les mesures necessàries perquè la toponímia de tota la cartografia, de les obres de referència, dels llibres de text i de la retolació s'ajusti a la denominació que figura al *Nomenclàtor oficial*.

Van participar en aquest projecte, dirigit per la Direcció General de Política Lingüística, l'Institut Cartogràfic de Catalunya (ICC), els departaments de Cultura, de Governació i Relacions Institucionals, d'Economia i de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya, el Consorci per a la Normalització Lingüística i l'Associació Catalana de Municipis i Comarques i la Federació de Municipis de Catalunya, a més de l'Institut d'Estudis Catalans per mitjà de l'Oficina d'Onomàstica de la Secció Filològica (OdO), una participació múltiple que demostra la voluntat de consens que va tenir aquest projecte des de bon començament.

El nomenclàtor oficial, que ha estat presentat en format de llibre, té una presentació d'abast municipal i de caràcter cartogràfic, és a dir, que consta d'un mapa per a cada municipi —en el qual s'inclou la toponímia corresponent—, així com d'altres dades de tipus geogràfic i estadístic, com extensió en Km², població, etc. I, a més, al final hi ha una llista general que recull els topònims inclosos en tots els mapes de l'obra. A més del format de llibre, el nomenclàtor també ha estat comercialitzat en DVD i es pot consultar a través d'Internet; aquestes, però, no són les versions definitives, sinó que s'està treballant per poder obtenir una versió amb mapa continu més interactiva.

L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS I EL NOMENCLÀTOR OFICIAL

La participació de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), que ja apareixia esmentat explícitament en la Resolució del Parlament de Catalunya que encarregava al Govern de la Generalitat de Catalunya la realització d'aquest Nomenclàtor oficial, tenia la finalitat de garantir que els

topònims inclosos en el nomenclàtor oficial presentessin la seva forma ortogràfica correcta segons la normativa lingüística de l'IEC, que és, segons la Llei 8/1991, del 3 de maig, sobre l'autoritat lingüística de l'Institut d'Estudis Catalans, l'autoritat acadèmica encarregada de fixar la normativa general de la llengua catalana. Aquesta participació de l'IEC s'ha portat a terme per mitjà de l'OdO, que ha estat l'encarregada de realitzar la tasca de revisió normativa de la toponímia del nomenclàtor.

D'acord amb aquesta funció normalitzadora, i com ja s'ha assenyalat anteriorment, un dels objectius del projecte era aconseguir de solucionar els casos dels noms de municipis que encara avui presenten una forma oficial que és lingüísticament incorrecta (com *Figaró** en lloc de *el Figueró* o *Rialp** en lloc de *Rialb*). Aquest, però, és un aspecte que resulta difícil de resoldre, atesa la legislació vigent, perquè des del punt de vista legal, si bé la Llei 1/1998, de 7 de gener, de política lingüística, en l'article 18 referent a la toponímia, en el punt 1 diu que «Els topònims de Catalunya tenen com a única forma oficial la catalana, d'acord amb la normativa lingüística de l'Institut d'Estudis Catalans, excepte els de la Vall d'Aran, que tenen l'aranesa», el punt 2 estableix que «La determinació de la denominació dels municipis i les comarques es regeix per la legislació local» (que determina que els canvis de denominació s'han de fer a instància de l'ajuntament corresponent) i el 3, que «La denominació del nom de les vies urbanes i els nuclis de població de tota mena correspon als ajuntaments». I com que no s'ha exigit als ajuntaments que presentaven formes incorrectes que aquestes fossin esmenades, aquestes continuen vigents en els casos com *Lladó* i *Barà*, en què els ajuntaments respectius s'han negat a efectuar la correcció, com comentem més endavant.

DESENVOLUPAMENT DEL TREBALL DEL NOMENCLÀTOR

Per a l'elaboració d'aquesta obra, es van crear el 12 de juny de 1998 una comissió, presidida pel director general de Política Lingüística, de la qual formaven part els responsables de les institucions i conselleries implicades en el projecte, i també un Grup de Treball que en coordinés les feines de realització.

Una vegada acabada la primera fase de revisió i correcció de la toponímia, el 2 d'abril de 2001, es va dissoldre la Comissió per a la realització del *Nomenclàtor oficial de la toponímia major de Catalunya* i es va constituir la Comissió de Toponímia de Catalunya, que s'ha fet càrrec de la darrera fase del nomenclàtor —la consulta als ajuntaments i la publicació del nomenclàtor—, a més de les altres funcions assignades en aquesta Comissió.

PRIMERA FASE: DISTRIBUCIÓ DEL MATERIAL I RECERCA BIBLIOGRÀFICA

Aquest nomenclàtor no ha partit, com en d'altres casos, d'una recerca toponímica sobre el territori sense tenir en compte cap informació prèvia, sinó que ha consistit a revisar, comprovar i corregir la informació de la base de dades toponímica de l'Institut Cartogràfic de Catalunya (ICC). No ha estat, tanmateix, només una feina de revisió des del punt de vista bibliogràfic i documental, sinó que s'ha basat sobretot en el coneixement del territori, un aspecte en què ha estat fonamental l'excel·lent tasca portada a terme pels tècnics de la xarxa territorial del Consorci per a la Normalització Lingüística (CPNL) i la informació aportada pels nombrosos col·laboradors i estudiosos al llarg del territori.

RELACIÓ AMB L'INSTITUT CARTOGRÀFIC DE CATALUNYA

Entre el mes d'octubre de 1998 i el mes de desembre de 1999, l'ICC va enviar a l'Oficina d'Onomàstica el material de base que havia de servir per a la realització del nomenclàtor oficial. Concretament, en aquest projecte es va partir d'una selecció de la toponímia dels mapes de l'escala 1:50.000. Així, durant aquest període l'ICC va trametre les llistes comarcals —que inclouen els gairebé 40.000 topònims que integren aquest nomenclàtor—, les quals anaven acompanyades dels mapes comarcals corresponents, en què se situaven aquests noms propis de lloc.

RELACIÓ AMB EL CONSORCI PER A LA NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA

Una de les funcions fonamentals de l'OdO en la realització d'aquest projecte va ser enllaçar la tasca de l'ICC i la del CPNL: es va tractar, en primer lloc, de distribuir entre els diversos centres del CPNL el material facilitat per l'ICC; en segon lloc, de determinar les modificacions necessàries a partir de la informació facilitada o sol·licitada al CPNL; i, finalment, de retornar a l'ICC una proposta de correccions, addicions i supressions respecte de la llista inicial, proposta que es va confegir a partir del treball realitzat en col·laboració amb els tècnics del CPNL.

La col·laboració amb el CPNL es va iniciar amb una reunió informativa amb els directors de tots els centres de normalització lingüística, que va tenir lloc a Barcelona el 27 d'octubre de 1998. A partir d'aquell primer contacte, i a mesura que es va anar rebent la informació de base des de l'ICC, l'OdO va fer una trentena de reunions repartides per tot Catalunya, d'acord amb l'organització territorial dels centres del CPNL, en què en alguns casos també van participar estudiosos locals, membres dels centres d'estudis comarcals, etc., tant amb la voluntat d'aconseguir una informació més acurada, com una participació real i activa de les persones co-neixedores de la toponímia i la realitat geogràfica del país.

En aquestes reunions, a més de lliurar el material corresponent a cada comarca, es van realitzar les sessions formatives per als tècnics del CPNL sobre la feina que aquests havien de portar a terme, unes sessions que van resultar indispensables atesa la manca de formació dels tècnics en aquest àmbit concret, ja que l'onomàstica és una matèria que no s'inclou en la majoria de programes universitaris de filologia catalana. I en alguns casos, encara es va haver de fer una segona reunió, més aprofundida, atesa la complexitat de la tasca encarregada als tècnics del CPNL i també a conseqüència dels dubtes que anaven sorgint a mesura que s'anava realitzant el treball.

De manera paral·lela, durant aquesta primera fase des de l'OdO es va anar fent l'estudi bibliogràfic de la toponímia inclosa en aquest projecte, mentre que, com acabem de veure, els tècnics del CPNL realitzaven la feina de camp (comprovació de l'existència dels topònims, de la seva pronúncia, de la localització, etc.), una tasca delicada que van fer de manera molt acurada i que, en alguns territoris, amb una toponímia molt nombrosa, va comportar una dedicació i un esforç molt grans.

SEGONA FASE: ELABORACIÓ D'UNA PROPOSTA DE MODIFICACIONS I CORRECCIONS

Posteriorment, en una segona fase, es va anar rebent de manera progressiva la feina realitzada pels tècnics del CPNL. Aquesta informació es va contrastar amb les dades de caràcter bibliogràfic i documental aplegades simultàniament per l'OdO. La confrontació de la infor-

mació de camp i la de caràcter bibliogràfic va generar dubtes i consultes diverses, per la qual cosa es va organitzar una segona tanda general de reunions de treball amb els diferents centres del CPNL a fi de poder acabar de resoldre els casos pendents.

Finalment, una vegada resolts els darrers dubtes, es va elaborar una proposta de canvis i una altra d'addicions per a cada comarca, les quals es van trametre a l'ICC amb la corresponent localització de cada modificació i de cada afegit en els mapes comarcals. Així, durant el procés de revisió es van analitzar 40.153 topònims i l'OdO va proposar 6.718 correccions i 1.350 addicions.

ETIMOLOGIA DELS NOMS DELS MUNICIPIS

A banda de la tasca de revisió toponímica, la Comissió per a la realització del nomenclàtor va decidir que, entre les dades informatives diverses corresponents a cada municipi i comarca, s'hi inclogués l'etimologia, de manera concisa, del nom corresponent, feina que durant aquesta segona fase es va anar realitzant al mateix temps que s'anava fent la revisió de la toponímia. Aquesta va ser una tasca especialment laboriosa, per a la qual va ser necessari establir uns criteris metodològics, ja que es va partir de la forma documentada més antiga —dada que sempre hi ha estat inclosa— i s'hi van tenir en compte totes les propostes etimològiques aparegudes en obres de caràcter científic, tant en els repertoris generals com a l'*Onomasticon Cataloniae*.

ÚLTIMA FASE: CONSULTA ALS AJUNTAMENTS

A partir de la incorporació d'aquestes correccions, l'ICC va confeir les llistes dels topònims inclosos en el nomenclàtor ordenades municipalment, les quals es van enviar a partir del mes d'octubre de 2001 als ajuntaments corresponents, d'una banda, per informar-los dels topònims del seu municipi que havien d'aparèixer en el nomenclàtor i, de l'altra, perquè aprovessin els que corresponien a noms de nuclis de població, sobre els quals legalment els ajuntaments tenen competència d'acord amb l'article 18 de la Llei 1/1998, del 7 de gener, de política lingüística.

En aquesta darrera fase, que es va allargar des del mes d'octubre de 2001 fins al mes de maig de 2003, atesa la complexitat de la tramitació d'aquest últim procés, es van rebre les respostes de més del 70% dels municipis, que van generar més correccions de diversos tipus (correccions ortogràfiques, canvis de nom, addicions, canvis de localització, modificacions de categoria geogràfica, supressions, etc.). I finalment, durant el mes de juliol es va revisar l'índex toponímic, que inclou els gairebé 40.000 topònims totals del nomenclàtor oficial, amb la voluntat de recollir les valuoses propostes dels tècnics del CPNL, dels ajuntaments, dels estudiosos i dels nombrosos col·laboradors i informadors locals.

CONSIDERACIONS FINALS

A partir de la publicació del *Nomenclàtor oficial de la toponímia major*, Catalunya disposa d'una obra de referència que conté gairebé 40.000 topònims amb la seva forma catalana. Aquest nomenclàtor, atès el seu caràcter oficial, ha de permetre a partir d'aquest moment que

la cartografia, les obres de referència, la retolació, els llibres de text, les guies turístiques, etc., puguin i hagin d'incorporar la toponímia correcta en català, de manera que no es pugui adduir, com fins ara s'ha fet sovint, la manca d'existència d'una toponímia oficial com a excusa per negligir l'ús de les formes catalanes correctes i substituir-les per formes prenortatives o errònies.

Tanmateix, un altre dels grans objectius d'aquest projecte no s'ha pogut assolir: el plantejament inicial tenia la intenció de permetre, o almenys facilitar, la correcció dels onze noms de municipis de Catalunya que presenten una denominació incorrecta des del punt de vista de la normativa lingüística de l'Institut d'Estudis Catalans.¹ En el desenvolupament d'aquest projecte, però, no s'ha aconseguit la correcció de cap dels noms d'aquests municipis. Contràriament, la redacció final de la Llei 1/1998, que, en l'article 18, atorga als municipis la competència no solament del nom del municipi —que hauria de fer referència a l'elecció del nom, però no a la seva forma ortogràfica—, sinó també del nom dels nuclis de població de cada terme municipal, ha comportat la inclusió en el nomenclàtor oficial de més de cent cinquanta noms incorrectes ortogràficament o inadequats a la tradició toponomàstica catalana, malgrat que des de l'OdO es van redactar més de cent informes tècnics sobre les formes toponímiques adequades. D'aquesta manera, tots aquests noms, lingüísticament improcedents, apareixen finalment en el nomenclàtor destacats gràficament amb un asterisc perquè es consideren incorrectes segons els criteris de l'Institut d'Estudis Catalans, o de l'Institut d'Estudis Aranès en el cas de **Baqueira* per *Vaquèira*.

Malgrat aquests defectes, que només afecten una mínima part del conjunt, considerem que aquest nomenclàtor és una obra ben interessant i valuosa per a la normalització de la toponímia de Catalunya, inclosa la Vall d'Aran.

1. Cabassers (i no *Cabacés**); Campmany (i no *Capmany**); Castell i Platja d'Aro (i no *Castell-Platja d'Aro**); el Figueró i Montmany (i no *Figaró-Montmany**); Lledó [d'Empordà] (i no *Lladó**); Maçanes (i no *Mas-sanes**); Navars (i no *Navàs**); Rialb (i no *Rialp**); Roda de Berà (i no *Roda de Barà**); Terrassola i Lavit (i no *Torrelavit**), i Vulpellac, Fonteta i Peratallada (i no *Forallac**).